

УДК 334.732

DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2019-5-23>

Макаруха С.Р.

аспірант кафедри обліку та оподаткування
Львівського національного аграрний університету

Makarukha Stepan

Postgraduate student of the Department of Accounting and Taxation
Lviv National Agrarian University

ВАЖЛИВІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІЇ

THE IMPORTANCE OF AGRICULTURAL COOPERATIVES IN RURAL DEVELOPMENT

У статті проаналізовано суть, значення та проблеми функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, їхній вплив на розвиток сільських територій. Запропоновано заходи щодо формування ефективних умов для розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як невід'ємного складника агропромислового комплексу України. Особисті селянські господарства є господарською реальністю вітчизняного сільського господарства. Враховано, що, попри масовість та володіння цінними ресурсом – землею, їхня економічна позиція, у тому числі конкурентна, є дуже слабкою та розвиток кооперації в сільському господарстві гальмується низкою чинників. Зрештою, саме ведення таких господарств є затратним, хоча й там можна спостерігати певний технологічний прогрес. Проникнення механізованого обробітку, догляду й збирання врожаю, фрагментарних складових захисту та удобрення рослин спонукає до зміни моделі ведення особистого селянського господарства.

Ключові слова: сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, сільські території, кооперація, виробничий кооператив, сільське господарство.

В статье проанализированы суть, значение и проблемы функционирования сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов, их влияние на развитие сельских территорий. Предложены мероприятия по формированию эффективных условий для развития сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов как неотъемлемого компонента агропромышленного комплекса Украины. Личные крестьянские хозяйства являются хозяйственной реальностью отечественного сельского хозяйства. Учтено, что, несмотря на массовость и владение ценными ресурсом – землей, их экономическая позиция, в том числе

конкурентная, является очень слабой. В конце концов, именно ведение таких хозяйств является затратным, хотя и там можно наблюдать определенный технологический прогресс. Проникновение механизированного возделывания, ухода и сбора урожая, фрагментарных составляющих защиты и удобрения растений побуждает к изменению модели ведения личного крестьянского хозяйства.

Ключевые слова: сельскохозяйственный обслуживающий кооператив, сельские территории, кооперация, производственный кооператив, сельское хозяйство.

The article analyzes the nature, importance and problems of functioning of agricultural service cooperatives, their influence on the development of rural territories. Measures to create effective conditions for the development of agricultural service cooperatives as an integral part of the agro-industrial complex of Ukraine are proposed. Personal subsidiary plots are the economic reality of native agriculture. It is taken into account that in spite of mass and possession of valuable resource – land, their economic position, including competitive one, is very weak. In the end, keeping such householdings is costly, although there may be some technological progress there. For the effective use of the economic potential of the region, further development of the social sphere of the village in the context of reforming the agricultural sector of the economy, considerable attention should be paid to the development of agricultural cooperatives and focusing efforts on creating opportunities for small producers of agricultural products. The penetration of mechanized cultivation, maintenance and harvesting, fragmentary components of protection and fertilization of plants leads to a change in the model of keeping personal subsidiary plots. The publication, based on structural and logical analysis, substantiates the model of PSP (personal subsidiary plots) economic cooperation with the involvement of a private business initiative. Both self-employed individuals (SEIs) and properly legalized PSP owners can be a sustainable partner and integrator of other householdings by building a technical base and accumulating agricultural service delivery skills. Based on the generalization of the data from the described studies, it can be confirmed that the technological filling of the activities of a large part of the PSP is changing. Under the influence of rational criteria and expectations of the rural community, they are increasingly using the means of mechanization, chemicalization and other innovations within the framework of the so-called “technology transfer”. The initiative owners who have accumulated a certain agricultural machinery fleet form the peculiar centers for the provision of agricultural services.

Keywords: agricultural service cooperative, rural area, cooperation, production cooperative, agriculture.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні в Україні питання вимирання села та зайнятості у сільській місцевості є першочерговими. Агропідприємства частково забезпечують селян роботою, однак вони не можуть забезпечити комплексного вирішення всіх проблем. Указані явища спричинили суттєве погіршення соціально-економічного становища більшості населення, зростання агресивності ринкового середовища у зв'язку з виникненням і загостренням конкуренції [1]. Це змусило сільськогосподарських товаровиробників шукати механізми самодопомоги та самозахисту проти тиску ринку шляхом спільного здійснення окремих господарських функцій.

Кооперативний рух вибудовує новий принцип – зростання економіки знизу догори – та створює ефект сталого розвитку для місцевих громад. Це шлях до відродження українського села. Проте розвиток кооперації в сільському господарстві гальмується низкою чинників, насамперед це недосконалість державного законодавства, відсутність належної допомоги товаровиробникам; пасивність сільського населення та відсутність лідерів, слабкість соціального капіталу на селі; нестача фінансових ресурсів для створення та ефективного функціонування сервісних кооперативних формувань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Основні засади функціонування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні сформулювали такі вчені, як: В. Бабаєв, С. Бабенко, Я. Гасцька-Колотило, В. Зіновчук, В. Семчик, А. Пантелеймоненко, В.В. Гончаренко, М.Й. Малік, Л.В. Молдаван та ін. Сьогодні однією з найважливі-

ших умов для сільських територій є пошук механізмів усунення соціально-економічних проблем у сільській місцевості, зокрема акцентується увага на розвиток та підтримку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [3].

Відзначаючи наявність досить значних досліджень із проблем функціонування сільськогосподарських кооперативів і визнаючи безсумнівний внесок у розроблення напрямів підвищення їхньої діяльності, не можна не відзначити недостатнє опрацювання питань, пов'язаних із впливом кооперативних формувань на розвиток сільських територій регіону.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є пошук шляхів забезпечення ефективного розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, які сприятимуть відродженню сільських територій. Відповідно до встановленої мети, визначено такі завдання: розкрити суть сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; виділити й проаналізувати основні проблеми їх функціонування та запропонувати шляхи розв'язання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Кооперація як форма організації праці людей існувала на всіх етапах розвитку суспільства. Чим складнішими були економічні відносини між товаровиробниками, тим різноманітнішими і досконалішими були властиві їм форми кооперації. Найприроднішою і найпростішою була кооперація в первісному суспільстві. Вона виходила з потреби виживання людей в умовах існуючого природного середовища, а стосунки між собою базувалися на колективній власності, рівноправних відносинах, взаємодопомозі. З часів рабовласницького ладу аж до ранньої стадії капіталізму переважна більшість форм кооперації

була підпорядкована державі та невеликій кількості людей, яка концентрувала в собі значну частину засобів виробництва і визначала пріоритетний напрям їхнього розвитку [7].

У сільському господарстві сільськогосподарський обслуговуючий кооператив – це кооператив, що утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб – виробників сільськогосподарської продукції для організації обслуговування, спрямованого на зменшення витрат та/або збільшення доходів членів цього кооперативу під час провадження ними сільськогосподарської діяльності та на захист їхніх економічних інтересів [6].

Виробничому сільськогосподарському кооперативу важко реагувати на ринкову кон'юнктуру, зменшуючи чисельність працівників за низького попиту та наймаючи додаткову роботу силу за зростання ринку [5]. Недосконале законодавство є одним із гальм для розвитку кооперативів, за словами експертів, тому що регулює діяльність аграрних кооперативів. Закон «Про сільськогосподарську кооперацію» [6] у нинішньому вигляді є «скоріше гальмом кооперації». По-перше, у виробничому кооперативі можуть брати участь тільки фізичні особи. По-друге, членам таких кооперативів не можна купувати та продавати один одному послуги та продукцію, «чого достатньо, аби кооперація в Україні не розвивалась узагалі». Також кооперативи позбавлені права отримувати прибуток, оскільки тоді втрачають статус неприбуткової організації, та розподіляти його між своїми членами. Крім того, чинне законодавство вводить штучний поділ кооперативів на виробничі та обслуговуючі, а селян-одноосібників зупиняє відсутність знань про кооперацію.

Розвиток кооперації на сільських територіях України доцільно здійснювати, насамперед, у руслі ринкової самоорганізації сільського населення. При цьому першочергова увага має бути приділена заходам, спрямованим на подолання інституційних бар'єрів, що обмежують указану самоорганізацію, зокрема:

- демонополізації економіки, створенню належних умов для розвитку відкритої конкуренції та підприємництва в усіх сферах господарської діяльності, включаючи сільське господарство, лібералізації фіскального законодавства;

- внесенню змін до нормативно-правових актів, що регулюють сферу кооперативних взаємовідносин із метою їх адаптації до стандартів ЄС, насамперед надання сільськогосподарським виробничим та обслуговуючим кооперативам особливого статусу з внесенням відповідних змін до системи їх оподаткування;

- децентралізації влади, розвитку сільських територіальних громад і місцевого самоврядування на селі, підвищенню рівня бюджетної самодостатності сільських і селищних рад, їхньої фінансової спроможності, що зумовить зростання інвестиційного потенціалу сільської економіки;

- активізації навчально-освітньої компоненти у розвитку сільських територій, включаючи реалізацію низки загальнодержавних і регіональних програм для сільських мешканців, орієнтованих на під-

вищення якості людського капіталу села, залучення у сільську економіку та систему сільськогосподарської кооперації коштів трудових мігрантів, упровадженню в Україні сучасних управлінських технологій, насамперед у сфері аграрного менеджменту та агромаркетингу;

- інноваційному розвитку інфраструктури сільських територій, передусім сфери телекомунікацій та доступу до мережі Інтернет, формуванню сучасних транспортно-логістичних мереж, модернізації закладів соціальної інфраструктури села [2].

Ці та інші пов'язані з ними заходи сприятимуть розвитку конкуренції та підприємництва на сільських територіях України, зміні світогляду та підвищенню рівня освіченості її сільського населення, нарощуванню фінансового потенціалу суб'єктів вітчизняної сільської економіки, а разом із цим – поширенню ринкової самоорганізації на селі й удосконаленню інституційного середовища сільськогосподарської кооперації.

Для ефективного використання економічного потенціалу регіону, подальшого розвитку соціальної сфери села в умовах реформування аграрного сектору економіки значну увагу необхідно приділяти розвитку сільськогосподарської кооперації, спрямовувати зусилля на створення можливостей для дрібних виробників сільськогосподарської продукції, а саме: впроваджувати застосування кращих сортів і гібридів сільськогосподарських культур у галузі рослинництва та підвищення селекційно-генетичного потенціалу поголів'я худоби у галузі тваринництва (особливо в молочній галузі); підвищувати ступінь переробки сільськогосподарської продукції малими господарствами, кооперативами, збільшуючи її додану вартість; створювати кращі можливості для реалізації сільськогосподарської продукції в межах регіону та експортні можливості; поліпшити доступ сільгоспвиробників до місцевого, національного та міжнародного ринків.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Пріоритетного значення у процесі формування сільськогосподарських кооперативів як важливих інститутів сільської економіки набуває інституційна спроможність суб'єктів аграрного ринку ефективно використовувати механізм ринкової самоорганізації. У сучасних українських реаліях цей механізм значною мірою заблокований низкою інституційних дисфункцій, які проявляються як на законодавчому рівні, так і через неформальні інститути. Для подолання цих дисфункцій та формування сприятливого інституційного середовища розвитку кооперації на сільських територіях України доцільно активізувати заходи з демонополізації аграрного сектору економіки, передусім шляхом зменшення інституційного впливу агрохолдингів, а також забезпечити реальне проведення децентралізації влади на основі розвитку місцевого самоврядування в сільській місцевості.

Доцільність підтримки та інструментарій підтримки таких господарських ініціатив вимагають подальшого вивчення.

Бібліографічний список:

1. Блок Р., Гончаренко В.В., Пантелеймоненко А.О. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи : практичний посібник. Київ : Урожай. 2001. 288 с.
2. Використання соціально-економічного потенціалу кооперації для розвитку сільських територій України : науково-аналітична доповідь. Львів, 2017. 56 с.
3. Зіновчук В., Малік М., Молдаван Л. Кооперативні відносини в аграрному секторі. *Сучасна аграрна політика України: проблеми становлення*. 1996. С. 363–385.
4. Кооперативні читання: 2019 рік : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Житомир, 7 червня 2019 р. Житомир : ЖНАЕУ, 2019. 176 с.
5. Малік М.Й., Лузан Ю.Я. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК. *Економіка АПК*. 2010. № 3. С. 3–9.
6. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України № 5495-IV ВР від 20.11.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5495-17> (дата звернення: 20.10.2019).
7. Розвиток кооперативних відносин в аграрному секторі України : монографія / М.А. Лендел та ін. Київ : НУБіП України, 2016. 307 с.
8. Ставнічук М. Реформа, з якою Україна запізнюється на 20 років. *Дзеркало тижня*. 2012. 30 листопада. № 44.
2. Vykorystannia sotsialno-ekonomichnoho potentsialu kooperatsii dlia rozvytku silskykh terytorii Ukrainy [Utilization of the socio-economic potential of the cooperation for the development of rural territories of Ukraine] (2017) Lviv.
3. Zinovchuk V., Malik M., Moldavan L. (1996) Kooperatyvni vidnosyny v ahrarnomu sektori [Cooperative relations in the agricultural sector] // Suchasna ahrarna polityka Ukrainy: problemy stanovlennia.
4. Kooperatyvni chytannia: 2019 rik: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Cooperative Readings: 2019: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference]. Zhytomyr: ZhNAEU.
5. Malik M. Y., Luzan Yu. Ya. (2010) Problemni pytannia rozvytku kooperatsii ta intehratsiinykh vidnosyn v APK [Problems of cooperation and integration relations in agroindustrial complex]. Ekonomika APK. № 3.
6. Pro silskohospodarsku kooperatsiiu: [On agricultural cooperation] Zakon Ukrainy № 5495-IV VR vid 20.11.2012. [Elektronne dzherelo]. Rezhym dozvolu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5495-17> (accessed 20 October 2019). – Title from screen.
7. Rozvytok kooperatyvnykh vidnosyn v ahrarnomu sektori Ukrainy [Development of cooperative relations in the agrarian sector of Ukraine] (2016) M. A. Lendiel, V. K. Zbarskyi, M. P. Talavyria, L. M. Hazuda. K.: Vyd-vo NUBiP Ukrainy.
8. Stavniichuk M. Reforma, z yakoiu Ukraina zapizniuetsia na 20 rokiv [Reform with which Ukraine is 20 years late] (2012) Dzerkalo tyzhnia. 30 lystop.

References:

1. Blok R., Honcharenko V. V., Panteleimonenko A. O. (2001) Silskohospodarski obsluhovuiuchi kooperatyvy [Agricultural service cooperatives]. K.: Urozhai. 2001.